

A Covid–19-járvány hatásainak vizsgálata a nemteljesítő hitelek trendjére

**ZÖLDRÉTI ATTILA – HERCZEGH ANDRÁS –
ZÖLDRÉTI SZABOLCS – PÁLL ZSOMBOR**

Kulcsszavak: pénzügyi szabályozás, külső finanszírozás, járvány, idősorok
elemzése, fizetési moratórium

JEL-kód: G18, Q14, Q17

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A pénzügyi stabilitás érdekében az Európai Unió intézményrendszere kiemelt figyelmet fordít a nemteljesítő hitelek (non-performing loans, NPL) megelőzésére és kezelésére. Az összes érintettre kiterjedő tudatos és tervszerűen végrehajtott stratégia eredményeként mára az Európai Unióban látványosan csökkent, Magyarországon pedig történelmi mélypontra süllyedt a nemteljesítő hitelek aránya. Jelen tanulmány célja a Covid–19 NPL-re gyakorolt hatásának vizsgálata az EU-ban, különös tekintettel a hazai mezőgazdasági ágazatra. A szerzők hipotézise szerint az NPL-ráta trendjét a Covid–19-járvány szignifikánsan nem befolyásolta sem az EU-ban általában, sem a hazai mezőgazdasági ágazatban. A kutatás longitudinális (trendelemzés) és keresztmetszeti vizsgálati módszerek alkalmazásával igazolja a hipotézis megalapozottságát. Az eredmények arra is rámutatnak, hogy a Covid–19 az egyes ágazatokat eltérően érintette, de a mezőgazdasági ágazat – az átmeneti zavarokat követően – az EU-ban és hazánkban is rugalmasan és jó eredménnyel reagált, amely a központi beavatkozások mellett szerepet játszott az ágazat NPL-szintjének alacsonyan tartásában. Az EU szintjén és hazánkban is bevezetett központi intézkedések hozzájárultak a pénzügyi stabilitás fenntartásához. A hazai mezőgazdasági ágazat sikeres alkalmazkodását a Covid–19 okozta helyzethez az is mutatja, hogy élen jár a Covid–19 alatt bevezetett fizetési moratóriumból a piaci feltételek közé való visszatérésben, amely egybeesik az uniós és a hazai bankfelügyelet ajánlásával. A tanulmány eredményei alapján a hazai mezőgazdaság fejlesztését biztosító külső, banki finanszírozás további fejlődésére lehet következtetni. A humánegészségügyi járványnak azonban még nincs vége, ezért továbbra is indokolt a Covid–19-hatások nyomán követése és elemzése.

BEVEZETÉS

A Covid–19-világjárvány nagyon súlyos humánegészségügyi helyzetet eredményezett, amely a világgazdaság alakulását is jelentősen befolyásolta, illetve befolyásolja. A humánegészség védelmére hozott intézkedések eredményeként a pandémia

közvetlenül szűkítette a fogyasztó, a munkaerő és ezzel összefüggésben közvetve az áruk és a szolgáltatások piaci mozgását az összehangolt intézkedések késedelme miatt (European Commission, 2020a). Mindez gazdasági visszaeséshez vezetett világszerte és az EU-ban is. A járvány elhárítása és következményeinek kezelése a piaci folyama-

tokba való beavatkozást tette szükségessé. A kutatás célja, hogy megvizsgálja, ezen hektikus események és az elhárításukra tett intézkedések együttesen hogyan hatottak a nemteljesítő hitelek elmúlt években elért kedvező tendenciájára.

A szerzők hipotézise szerint a gazdasági folyamatok belső tendenciái és a vészhelyzet elhárítására hozott intézkedések együttes hatására a NPL alakulásának trendje nem romlott sem általában az EU-ban, sem a magyar mezőgazdaság tekintetében.

A világvárvány kirobbanását követően az Európai Unió szabályozó és felügyeleti szervei – annak érdekében, hogy a háztartásokat és a vállalkozásokat megvédjék a világvárvány azonnali pénzügyi hatásaitól – olyan intézkedéseket hoztak, amelyekkel támogatták a bankokat abban, hogy folytathassák a hitelezési tevékenységüket és kezelni tudják a világvárvánnyal összefüggésben felmerülő veszteségeiket. A bankok, nagyrészt a 2008-as pénzügyi válságot követően végrehajtott jelentős reformok utáni erős tőkehelyzetüknek köszönhetően, ma a pénzügyi stabilitás fenntartásának fontos részét képezik. Az Európai Bizottság lehetővé tette a tagállamok számára az állami támogatási szabályokra vonatkozóan a teljes mértékű rugalmasság kihasználását a Covid-19-világvárvánnyal összefüggésben. Ennek megfelelően a tagállamok a háztartásokat és a vállalkozásokat érintő likviditási nehézségek enyhítésére olyan rendszereket vezettek be, amelyek állami garanciákat és/vagy fizetési moratóriumot (halasztást) jelentenek az érintettek számára.

Ezzel párhuzamosan a pandémia különböző módon hatott/hat a gazdaság egyes ágazataira. Míg az elhárításhoz kapcsolódó szektorok azonnali nyertesek, a korlátozóakkal érintett ágazatok veszteségesek lettek. A napi élelmezési szükséglet miatt az agrár-élelmiszeripari ágazat fenntartása stratégiai feladat. Ez a stabil és létfontosságú fogyasztási szükséglet az, amely a Covid-19 miatt jelentkező kereskedelmi zavarok és

korlátozó intézkedések ellenére megalapozza a mezőgazdasági újratermelést és biztosította, illetve biztosítja az ágazat stabilitását. A Covid-19-világvárvány ismétlődő hullámai humánegészségügyi tekintetben hektikus hatásokat váltottak és váltanak ki, amelyek alapján a szerzők a Covid-19 NPL-re gyakorolt időarányos hatásainak vizsgálatát fontosnak, ezen hatások további folyamatos nyomon követését és elemzését pedig szükségesnek tartják.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A kutatás célkitűzése kijelöli a megalapozáshoz szükséges hazai és nemzetközi szakirodalmi és egyéb források körét. A hitelkockázat a banki tevékenység velejárója. A nemteljesítő hitelek olyan banki hitelek, amelyeket késedelmesen vagy nem fizetnek. A magas NPL-szint rontja az érintett bankok jövedelmezőségét és hitelezési képességét, különösen a kkv-k számára, így csökkenthetik az ezzel érintett országok gazdasági növekedését is. Az NPL-ek állományával kapcsolatos kockázatok kezelése elsősorban a bankok és nemzeti hatóságok feladata. Azonban egy olyan unióban, ahol a tagországok gazdasága összekapcsolódik és tovagyrúzó hatásokat okozhat, az EU egyértelműen érdekelt az NPL-arányok alacsony szinten tartásában. A nemzeti hatóságoknak és az európai intézményeknek össze kell fogniuk a kérdés kezelésének érdekében.

Az Európai Unió Gazdasági és Pénzügyminisztereinek Tanácsa (ECOFIN) 2017 júliusában cselekvési tervet dolgozott ki, amely három fő területen határozott meg intézkedéseket. Ezek a bankfelügyelet, a fizetéseképtelenségi és követelésbehajtási rendszerek reformja, valamint a másodlagos piacok fejlesztésére irányultak (European Council, 2017). Az ECOFIN cselekvési tervvel összhangban a Bizottság (European Commission) a bankunió kiteljesítéséről szóló 2017. októberi közleményében átfogó intézkedéscsomagot jelentett be a

nemteljesítő hitelek számának csökkenésére. 2018 márciusában előterjesztette a nemteljesítő hitelek magas arányának kezelésére irányuló intézkedéscsomagját (European Commission, 2018). Az előzőekből kifolyólag az NPL alacsony szintjének célkitűzése az Európai Központi Bank (EKB) bankfelügyeleti tevékenységének (*European Banking Authority* – EBA) is a középpontjában áll, amely kiemelt figyelmet szentel a nemteljesítő hitelek nyomon követésének. Az intézmények – köztük az Európai Bizottság is – az elért eredményekről és feladatokról folyamatos tájékoztatást adnak (European Commission, 2019, 2020b). Ezen intézkedéseknek is köszönhetően a 2008-2009-es nagy pénzügyi válságot követően az EU-ban az NPL-ek átlagos aránya 2014 óta több mint harmaddal csökkent. A 2016-os csúcs után a nemteljesítő hitelállomány stabilan csökken az EU-ban.

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) 2021 júniusában kiadott Pénzügyi stabilitási jelentése alapján Magyarországon a bankrendszer szilárd helyzete miatt a bankok képesek biztosítani a vállalatok és háztartások számára a szükséges forrásokat, és ezzel támogatni tudják a gazdaság újraindítását (MNB, 2021a). Magyarországon 2020-ban tovább csökkent a nemteljesítő hitelek aránya mind a vállalati, mind a háztartási szegmensben.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A nemteljesítő hitelek európai uniós szabályozása és felügyelete az intézményrendszer és a tagállamok szoros együttműködésében zajlik. A kutatási célhoz tartozó szakirodalmi forrásokhoz ebből adódóan hozzátartoztak a szabályozási és felügyeleti anyagok is, így a témakörhöz kapcsolódó ECOFIN, az EU Bizottság és az EKB központi bankfelügyelete, az European Banking Authority (ECB EBA) témakörhöz kapcsolódó szabályozása, intézkedései és jelentései. A hazai források jelentős bázisát az MNB 2021-ben megjelent jelentései

képezték. További forrásként az UNCTAD Global Trade 2020-as és 2021. negyedéves, a Kereskedelmi Világszervezetnek (WTO) és az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) 2021-ben megjelent 2020-as éves jelentései szolgáltak. A pandémia EU-szintű, az agrár-élelmiszeriparra vonatkozó időbeli hatásait az Eurostat és az EU-intézmények jelentéseinek értékelésével végeztük. A Covid-19 általános hatásainak bemutatására és elemzésére a tanulmányban jelzett szerzők munkáit is felhasználtuk. A mezőgazdaság tekintetében itthon feltárt hatások vizsgálata a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Agrárminisztérium (AM) kapcsolódó forrásain alapszik. A hazai, az agrárágazathoz kapcsolódó hitelezési tendenciák elemzéséhez az Agrárminisztérium jelentéseit dolgoztuk fel.

Az NPL alakulásának EU-szintű és hazai, az agrár-élelmiszeripari ágazatra vonatkozó tendenciáját a szakirodalmat követve (Kerékgyártó et al., 2017), a longitudinális módszereken belül az analitikus trendvizsgálat módszerével végeztük. EU-szinten az ECB EBA legfrissebb jelentésének NPL-re vonatkozó adatait használtuk. A hazai mezőgazdaság vonatkozásában – hozzáférés alapján – az MNB csődindex mezőgazdasági ágazatra vonatkozó alakulásának tendenciáját, illetve az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány (AVHGA) nemteljesítő hitelek állományának alakulását tudtuk vizsgálni. Ennél a trendszámítási módszernél először is azt kell megállapítani, hogy az alapirányzatot milyen típusú görbével lehet a legjobban leírni. Az NPL csökkenésének tendenciája alapján a lineáris trendvizsgálat módszerét alkalmaztuk. A választást az indokolta, hogy az idősorban a változás tendenciája egyenes vonallal jól leírható, és a szomszédos időszakok közötti abszolút változás (növekedés vagy csökkenés) viszonylag állandó.

A lineáris trendfüggvény:

$$\hat{y} = \beta_0 + \beta_1 t \quad (1.1)$$

A lineáris trendfüggvény meghatározása a $\hat{\beta}_0$ és $\hat{\beta}_1$ becslült paraméterek kiszámítását jelenti a tapasztalati idősor adataiból. Erre a célra a regressziószámításnál alkalmazott, a legkisebb négyzetek módszerével származtatott normálegyenletek:

$$\sum y = n\hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 \sum t \quad \sum ty = \hat{\beta}_0 \sum t + \hat{\beta}_1 \sum t^2 \quad (1.2)$$

Az (1.1) és (1.2) egyenletekben az y változó a tapasztalati idősor adatait, a T változó az időtényezőt ($t = 1, 2, \dots, n$) jelenti. Az egyenletrendszer megoldásával megkapjuk a trendfüggvény becslült paramétereit. A trend (és a regresszió) számítására a szerzők az Excel programcsomagot alkalmazták, amely segítségével meghatározásra kerültek a vizsgált idősorok egyenleteinek paraméterei és a determinációs együttható értékek, amely az illeszkedés jóságát fejezi ki. A Covid-19 hatásának kimutatásához a vizsgált adatsorok lineáris alakulásának trendjét felvettük a teljes idősorra, illetve az idősor megbontásával a Covid-19 előtti és a Covid-19 indulását követő időszakokra is meghatároztuk a lineáris trendfüggvényeket. A Covid-19-hatást az így kapott trendfüggvények $\hat{\beta}_1$ értékeinek összevetésével végeztük el. Az eljárás során természetesen el kellett fogadni, hogy a Covid-19-időszak rendelkezésre álló időszora rövid, mert 2020-ban robbant be a világjárvány. Szintén természetességi korlát, hogy a függvények a vizsgált időhorizonton az NPL alakulását az „összhatás” és nem külön önállóan a Covid-19 hatása tekintetében tartalmazzák, mert ilyen adatbázis nem áll rendelkezésre. Az előzőekben ismertetett trendvizsgálat eredményeinek visszaigazolása érdekében elemeztük a Covid-19-időszak alatt is folyamatosan működő agrárágazat kereskedelmi mutatóinak alakulását világ-, EU- és hazai szinten. Az itt kapott eredmények igazolják az NPL alakulásának elemzésére alkalmazott trendvizsgálat eredményeit.

EREDMÉNYEK

A nemteljesítő hitelek alakulása az EU-ban és a magyar mezőgazdaságban a Covid-19 alatt

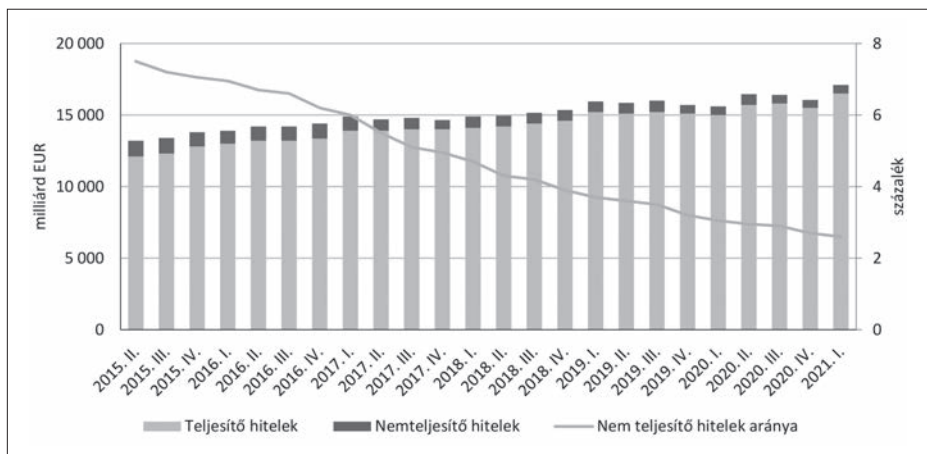
A pénzügyi stabilitás érdekében az Európai Unió kiemelt célkitűzése a nemteljesítő hitelek részarányának alacsonyan tartása. Az Európai Központi Bank bankfelügyeleti tevékenységét az *European Banking Authority* keretében látja el, amely különös figyelmet szentel a nemteljesítő hitelek nyomon követésének. A következetesen végrehajtott intézkedések meghozták az eredményt. Az ECB EBA közvetlen felügyelete alatt álló bankok – a Covid-19-világjárvány ellenére – a 2021. július 8-án közzétett 2021. évi Q1 negyedéves felügyeleti banki statisztika alapján 455 milliárd euró értékben könyveltek el nemteljesítő hiteleket, amely a teljes hitelállomány 2,54%-át tette ki. Ez az adat jelenti a legalacsonyabb szintet azóta, amióta 2015 második negyedévében először közzétették a bankfelügyeleti statisztikákat (ECB EBA, 2021). Az eredmények alakulását az 1. ábra szemlélteti.

Az Európai Bizottság a nemteljesítő hitelállomány kezeléséhez kapcsolódóan 2020 decemberében kiadott szabályozása már a Covid-19 utáni időszakra is irányult, amelynek célja az, hogy elejét vegye a nemteljesítő hitelállomány jövőbeli, a koronavírust követő felhalmozódásának (European Commission, 2020b). A figyelem indokolt, hiszen a válságkezelés állami intézkedéseinek tulajdoníthatóan azok a vállalatok is képesek voltak folytatni működésüket, melyek a pandémia előtti időszakban sem működtek hatékonyan. Ezek a vállalkozások sodródhatnak a fizetési képtelenség szélére, miután a támogatási programok átalakulnak vagy megszűnnek.

A piaci viszonyok helyreállítására megindult folyamat kevésbé érinti a pandémia hatására felfutó, illetve fogyasztási piacukat megőrző ágazatokat, mint például a me-

I. ábra

Hitelek és a nemteljesítő hitelek, illetve azok aránya az EU-ban
(Loans and non-performing loans and their share in the EU)

Forrás: European Central Bank, 2021

zőgazdaságot. Romló tendencia várhatóan azon ágazatok esetében jelentkezhet, amelyek alkalmazkodási képessége miatt csak lassan, vagy nem tudtak reagálni. Az élelmezési szükségletből fakadó stratégiai kereslet alapján a mezőgazdasági-élelmiszeripari ágazat egésze stabil, ugyanakkor az ágazaton belül az egyes vállalkozások eltérő finanszírozási helyzete és adottsága természetesen nem zárja ki a finanszírozási nehézségek és a nemteljesítő hitelek előfordulását.

Az NPL alakulásának trendelemzése során és a Covid-19-hatások kimutathatósága érdekében első lépésben felvettük a teljes idősorra vonatkozó trendegyenletet, majd a nemteljesítő hitelek idősorát megbontva a Covid-19 bekövetkezése óta eltelt időszak trendjét is meghatároztuk. Az eredményt a 2. ábra szemlélteti. Megállapítható, hogy az NPL csökkenő jellegű trendje nem változott, a Covid-19 időarányos hatása nem változtatta meg az NPL csökkenő tendenciáját. Az elért alacsony NPL-szint közelít a várható alsó értékhez, így a teljes adatsor trendje és a járvány kitörése óta felvehető trend összesimulást mutat. Mindezek alapján az időarányos Covid-19-hatás szignifi-

kánsan nem mutatható ki az NPL EU-szintű alakulásában.

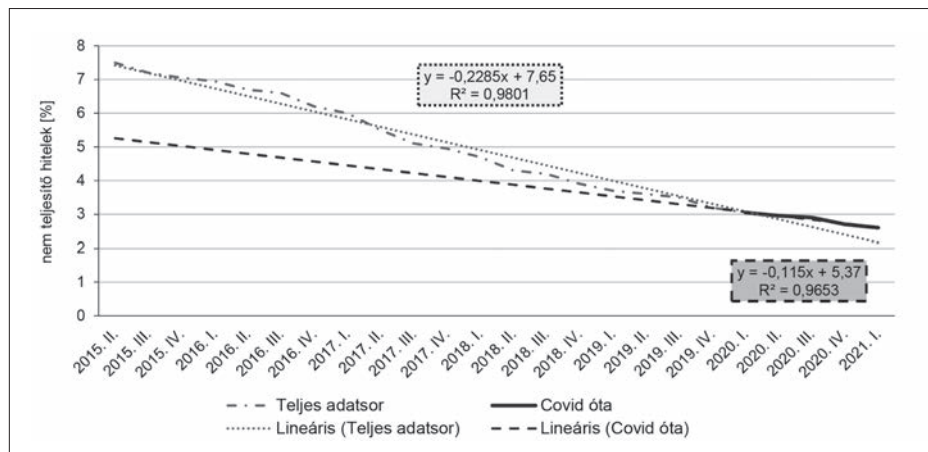
Az MNB 2021 júniusában kiadott Pénzügyi stabilitási jelentése alapján Magyarországon 2020-ban tovább csökkent a nemteljesítő hitelek aránya mind a vállalati, mind a háztartási szegmensben. Az MNB azt is kiemeli, hogy a csökkenést a bővülő hitelállomány mellett a folyamatos portfóliótisztítások is támogatták (MNB, 2021a). Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a magyar bankrendszer nemteljesítő hitelállományának aránya 2020-ban – a pandémia ellenére – történelmi mélypontra csökkent.

A Covid-19 magyar mezőgazdaságra gyakorolt hatását az MNB-jelentés ágazati csódrátájának vizsgálatával folytatjuk. A 3. ábra szemlélteti hosszabb időtávra kivetítve az ágazati csódráták alakulását. Jól látható az általánosan csökkenő tendencia az utolsó tíz év tekintetében, és egyértelműen pozitív képet mutat a magyar mezőgazdaság csódrátájának alakulása, mert évek óta tartóan alacsony szinten áll.

A Covid-19 hazai mezőgazdasági ágazatra gyakorolt hatásának vizsgálata keretében az MNB-jelentés ágazati csódrátáiból

2. ábra

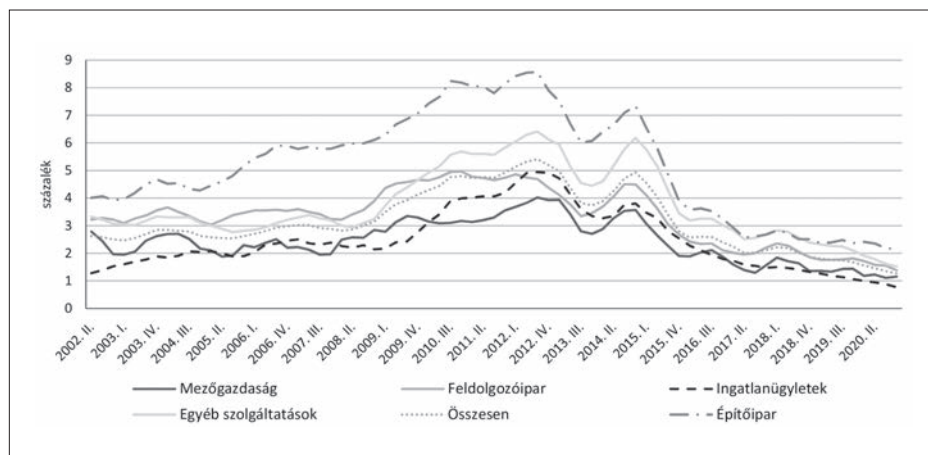
A nemteljesítő hitelek trendje az EU-ban és a Covid-19-időszak trendje
(Trend in non-performing loans in the EU and trend over the COVID-19 period)

Forrás: saját számítás ECB EBA nemteljesítő hitelek adataira alapján

3. ábra

Ágazati csődráták Magyarországon, 2002–2020
(Sectoral bankruptcy rates in Hungary, 2002–2020)

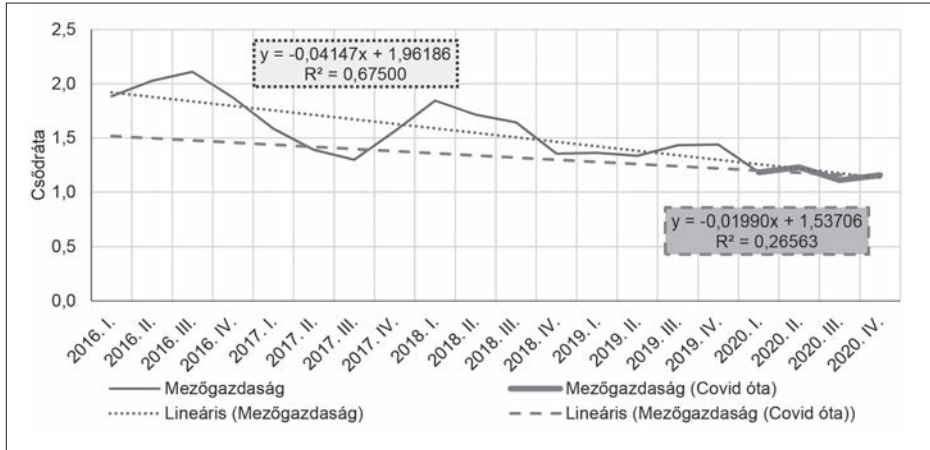
Forrás: MNB, 2021a

kiemeltük az agrárágazat csődrátáját, és annak alakulását vizsgáltuk a már ismeretett trendvizsgálat módszerével. Az idősor vonatkozásában az ECB EBA idősorára is tekintettel, az összehasonlíthatóság érdekében rövidebb idősort vettünk figyelembe. Felvettük a mezőgazdasági ágazat csődrátájának alakulását tükröző trendegyenletet,

majd meghatároztuk a Covid-19 indulása óta bekövetkezett időszakra vonatkozó trendegyenletet. A trendvizsgálat eredményeit a 4. ábra tartalmazza. A trendegyenletek együtthatói, azok összevetéses elemzése alapján látható, hogy a csökkenő tendencia nem változott, és az egyenesek összehangolódása figyelhető meg ebben az esetben

4. ábra

A mezőgazdasági ágazat csődrátája Magyarországon 2016–2020 között és azon belül a Covid-19-időszakban
(Bankruptcy rate of the agricultural sector in Hungary, 2015-2020 and within the COVID-19 period)

Forrás: saját számítás az MNB ágazati csődrátája alapján

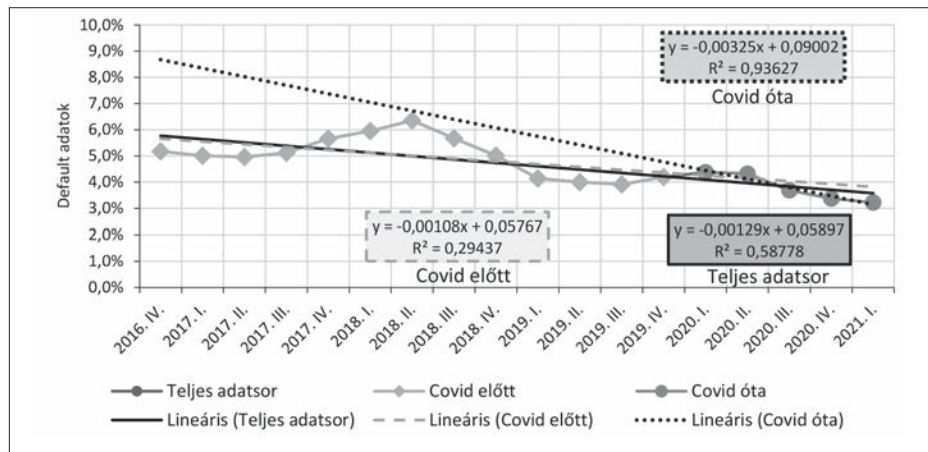
is. Az időarányos trendelemzés alapján a magyar agrár-élelmiszeripar csődrátájának alakulására a Covid-19 nem gyakorolt hatást, mivel a két trend fejlődése egybeesik és együtt tart a várható minimumérték felé.

A hazai agrár-élelmiszeripari ágazatra gyakorolt Covid-19-hatásokat az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány nemteljesítő hitelek állományának alakulásán is vizsgáltuk a lineáris trendvizsgálat már ismertetett módszerével. Ebben az esetben a teljes idősorra, a Covid-19-et megelőző idősorra és a Covid-19 indulása óta eltelt időszakokra vettük fel a lineáris trendegyenleteket. Az eredményeket az 5. ábra szemlélteti. A Covid-19 indulása óta eltelt időszak csökkenési meredeksége (a lineáris trendegyenlet együtthatója, koefficiense) nagyobb, mint a Covid-19 előtti időszak és a teljes időszak egyenleteihez tartozó együttható. A negatív értékek miatt ez nagyobb csökkenést fejez ki. Mindez azt mutatja, hogy nemhogy nem nőtt, hanem a Covid-19 indulása óta eltelt időszakban tovább csökkent az agrárágazat nemteljesítő hiteleinek aránya.

Hazánkban a mezőgazdasági ágazatnak – a kezdeti ingadozásokat követően – a pandémia alatt is rendelkezésre álló biztos fogyasztói kereslet, valamint a folyamatos, leállás nélküli újratermelési tevékenység fenntartja a stabil gazdálkodás feltételeit és ezzel összefüggésben a külső finanszírozás feltételei is fenntarthatóak maradtak. Az MNB Hitelezési felmérés 2021 májusában közzétett anyagához kapcsolódóan a finanszírozó bankok körére kiterjedő hitelezési vizsgálatban az egyes ágazati portfóliók minőségének változásában más ágazatok ingadozásával szemben az agrárágazat hitelállományának minősége nem romlott, hanem javult a pandémia időszaka alatt. A portfóliók minőségének változását a 6. ábra szemlélteti.

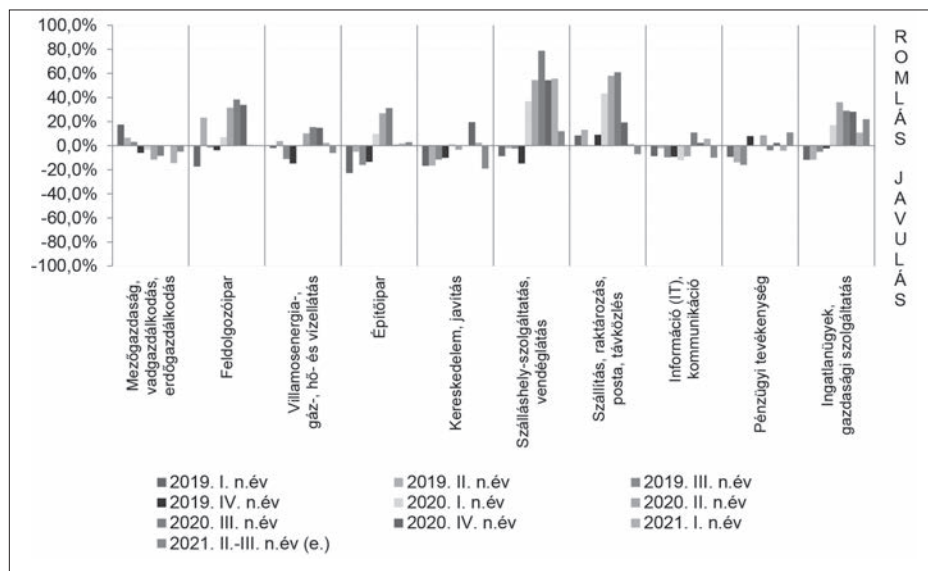
Magyarországon a Covid-19 okozta helyzet stabilizálását követő élénkítési program következtében a gazdaság erősödésével párhuzamosan fokozatosan csökken a meghirdetett moratóriumban lévő vállalati hitelállomány. Míg 2020 júniusában a vállalati hitelállomány 48 százaléka volt moratóriumban, addig év végére 29

5. ábra
A mezőgazdasági ágazati nemteljesítő hiteleinek trendvizsgálata Magyarországon 2016. IV. – 2021. I. negyedév között és azon belül a Covid-19 indulása óta eltelt időszakban
(Trend analysis of agricultural sector default loans in Hungary for the period 2016Q4-2021Q1 and since the launch of COVID-19)

Forrás: saját számítás az AVHGA nemteljesítő hitelek adatbázisa alapján

6. ábra
A magyar mezőgazdaság és a többi ágazat minősítésének változása a Covid-19 alatt
(Portfolio rating changes for Hungarian agriculture and other sectors during COVID-19)

Forrás: MNB, 2021c (Hitelezési felmérés, 35. ábra)

százalékra csökkent az arányuk. A moratóriumból kilépőket a kedvező kamatozású hitelprogramokkal történő refinanszírozás lehetősége is motiválhatta (MNB, 2021a). A tíz legnagyobb ágazat moratóriumban levő hitelállományát, illetve 2020. évi csökkenését mutatja a 7. ábra. A stabil agrár-gazdasági eredményeknek köszönhetően az egyes ágazatok tekintetében jól látható a mezőgazdaság moratóriumban lévő hitelállományának csökkenése. A moratórium a piaci viszonyok szűkítése mellett egyben növekvő államháztartási feladatot is jelent, ezért az MNB azt javasolja, hogy a programban jelenleg részt vevő adósok többsége újból kezdje meg hitelei törlesztését, és a program hosszabbításával csak azok éljenek, akik a moratórium nyújtotta védőhálóra valóban rászorulnak (MNB, 2021a). Ez az ajánlás egybeesik az EU Bizottság ajánlásával.

Az előzőekben a szerzők a Covid–19-járvány pénzügyi hatásait vizsgálták. A trendelemzések kedvező eredménye mellett, annak piaci igazolása céljából a szerzők megvizsgálták a Covid–19-nek az ágazatok – és azon belül az agrárágazat – piaci hely-

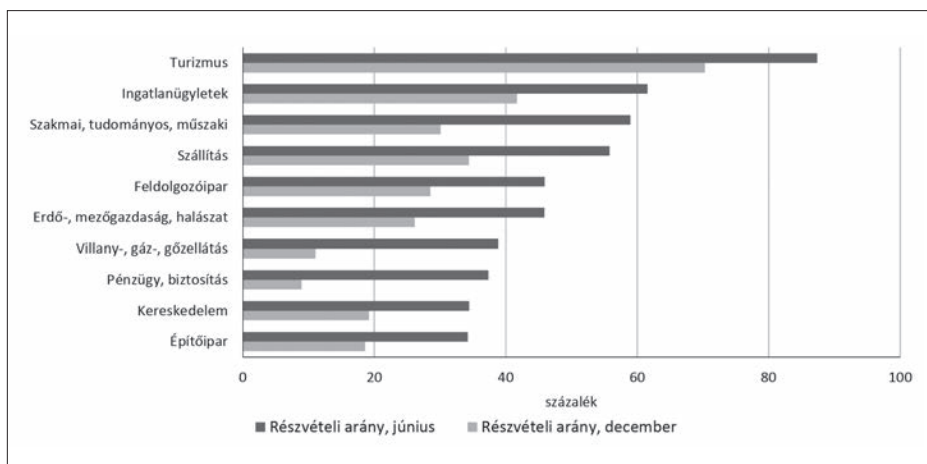
zetére gyakorolt hatását, amelynek eredményeit a következő fejezet tartalmazza.

A Covid–19 hatása a világkereskedelemre és az agrárágazat kereskedelmére

A Covid–19 okozta világjárvány az átlottottság javuló eredményei ellenére még nem ért véget. A humánegészségügyi válság hatására az élelmiszer-ellátásban megnőtt a hosszú ellátási láncok és a munkaerő-igényes feldolgozási területek működési kockázata, valamint az egyes fogyasztási szektorok leállása (iskolai és egyéb közösségi fogyasztások, vendéglátás, turizmus) miatt visszaesés, majd változás zajlott le a felhasználás struktúrájában. A pandémia berobbanásának sokkhatása az agrárkereskedelemben is hullámvölgyet eredményezett, de ez tartósan nem befolyásolta a mezőgazdasági termékek kereskedelmének összességét. A napi élelmezési szükséglet miatt a mezőgazdaság fenntartása stratégiai feladat. Ez a létfontosságú fogyasztási szükséglet az, amely a Covid–19 miatt jelentkező kereskedelmi zavarok ellenére megalapozza

7. ábra

A mezőgazdasági ágazat hitelmoratóriumban levő állományának csökkenése 2020-ban
(Reduction of the agricultural sector's credit moratorium stock in 2020)

a mezőgazdasági újratermelést. Ha az UN UNCTAD, Global Trade 2021 májusában megjelent Q1 jelentését vizsgáljuk, a világ-kereskedelem összességét tekintve pozitív változást látunk. Az árukereskedelem meghaladja a világjárvány előtti szintet, és a Covid-19-járvány elhárításához kapcsolódó ágazatok kereskedelme továbbra is erős. A szolgáltatások kereskedelme azonban még elmarad a járvány előtti állapothoz képest. A globális kereskedelem várhatóan 2021 második negyedében is tovább fog erősödni (Global Trade, 2021). Az elmúlt egy évben azonban sok minden történt, amíg ez a pozitív kép kialakulhatott.

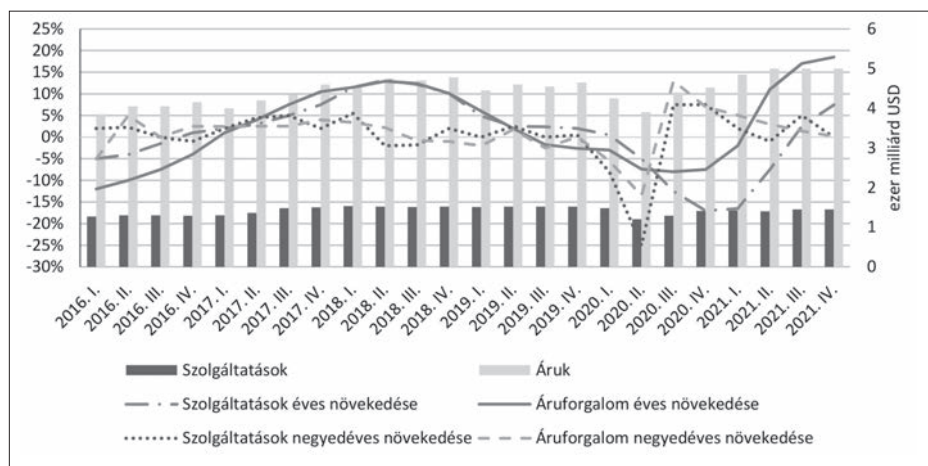
A koronavírus meglepte a világot. A pandémia távol-keleti indulását követően a világban – az EU-ban és az USA-ban is – csak a saját területeken beinduló pandémiát követően, a távol-keleti induláshoz képest hónapokkal később születtek az első hivatalos reakciók és ajánlások (European Council, 2020). A 2008-as pénzügyi válsághoz képest, amely jelentős mértékben endogén okoknak volt köszönhető, a Covid-19 exogén eredetű, amely a politika és gazdaság szereplőivel együtt

a közgazdász szakma képviselőit éppen olyan felkészületlenül érte, mint az előző, 2008-as válság (Kocszizky, 2020). A kétsédelem, az eltérő politikák és válaszok is hozzájárultak a pandémia világméretűvé válásához. A megindult kilábalás is nagy különbségeket mutat. A recesszió mélysége, illetve a helyreállítás sebessége jelentősen eltérhet az egyes államok között. Nemcsak a járvány lefolyásában és az intézkedések szigorúságában fennálló differenciák miatt, hanem a gazdasági struktúrákban és az állami politikákban fennálló különbségek hatására is (Halmai, 2021).

A 2020 júniusában közzétett Global Trade globális kereskedelmi jelentés a második negyedére vonatkozóan még a kereskedelmi szerződéses 27%-os meredek csökkenését mutatta, amely meghaladta a 2008-as globális válság során tapasztaltat. Az októberi jelentés azonban már a teljes áruforgalom világszintű „visszapattanását” hozta, és ez a látványos forgalomugrás az éves forgalom stabilizálódását is eredményezte. Erre épült rá a 2021. évi első negyedév további javuló tendenciája. Ezeket a mozgásokat a 8. ábra szemlélteti.

8. ábra

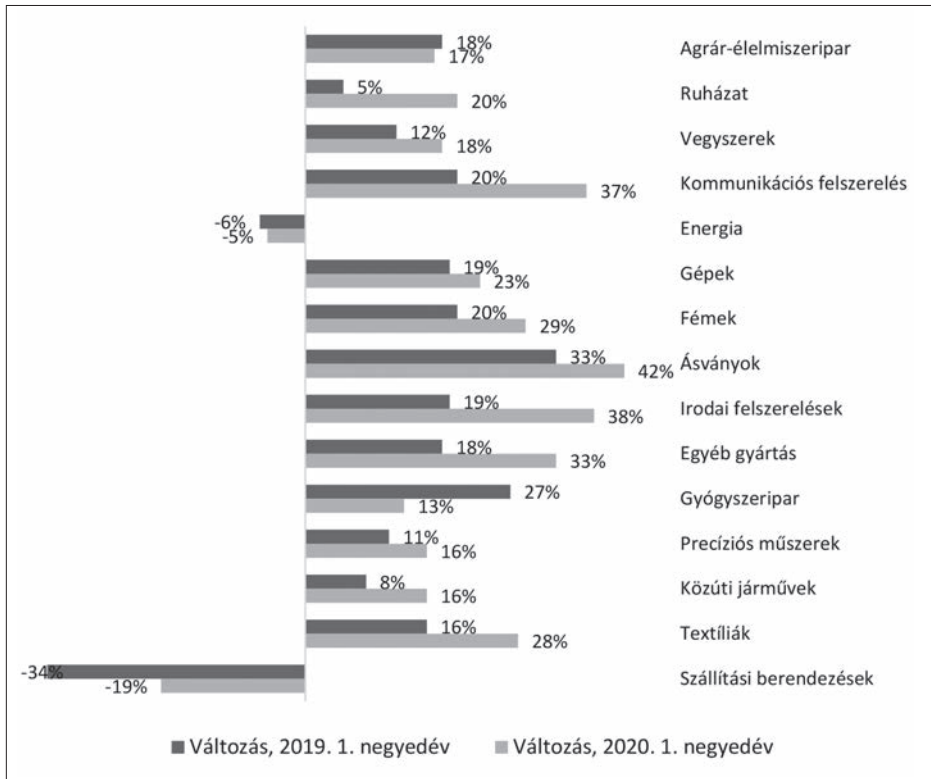
A globális kereskedelem változása a Covid-19 hatására (Changes in global trade due to COVID-19)

Forrás: UN UNCTAD Global Trade, 2021

9. ábra

Példák a világkereskedelem szektorok szerinti ingadozására
(Examples of fluctuations in world trade by sector)

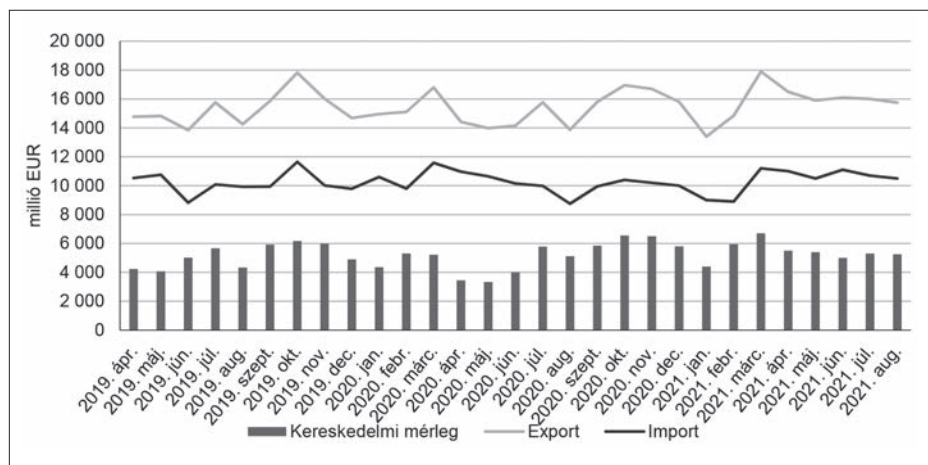
Forrás: UN UNCTAD Global Trade, 2021

A kereskedelem látványos visszapattanására magyarázatot ad a víruselhárítással összefüggő technológiák és eszközök forgalmának robbanásszerű kereskedelmi növekedése és a járvány 2020. nyári visszaesése, valamint egyes ágazatok stabilizálódása is. Már a 2020. évi jelentésben találkozunk a mezőgazdasági ágazat speciális helyzetével, mivel az agrárkereskedelem csak a szokásos évszakokhoz kapcsolódó szezonális (téli) csökkenést mutatott. A 2021. évi adatok tovább erősítik az agrárium már 2020-ban is látható stabilitását. A 9. ábra a mezőgazdasági áruforgalom stabil növekedését szemlélteti az energia és a szállítási berendezések halmozódó visszaesésével szemben.

A WTO 2020-as világkereskedelmi statisztikája is kitér az áruk és szolgáltatások kereskedelmében a legújabb tendenciák részletes elemzésére, ami további útmutatást nyújthat számunkra az agrár-élelmiszeripari ágazat rugalmasságával kapcsolatban. A WTO-jelentés 36. oldala szerint az agrár-élelmiszeripari export 7%-os éves növekedési ütemet mutat a mezőgazdasági termékek kereskedelmében az elmúlt 20 évben (WTO, 2020). Az agrárkereskedelem dinamikus fejlődésével összhangban vannak a FAO megállapításai is. A FAO szerint a globális mezőgazdasági és élelmiszer-kereskedelem 1995 óta több mint kétszeresére nőtt, amelyben a globális mezőgazdasági és élelmiszer-értékláncok (*global value chains, GVC*) nö-

10. ábra

Az EU27 agrárkereskedelmének alakulása, 2019–2021
(EU27 agri-food trade trends 2019–2021)

Forrás: European Commission, 2021

vekedése jelentős szerepet játszott. A FAO 2020-as jelentése szerint a Covid-19 tovább lassítja az értékláncok növekedési ütemét, amelyet először a 2008-as pénzügyi válság és az ebből következő gazdasági lassulás akasztott meg (FAO, 2020). A FAO felsorolja az agrár-élelmiszeripari kereskedelem és a piacok fejlődésének különböző trendjeit és mozgatórugóit is, amelyek magukba foglalják a technológiai haladást, az urbanizációt, a népesség és a jövedelem növekedését, az alacsonyabb szállítási költségeket és az átlagos importvámok csökkenését.

Az agrár-élelmiszer forgalom világszerte tapasztalt stabilitását igazolják az EU erre vonatkozó legfrissebb adatai is. A 2021 novemberében közzétett monitoringadatok alapján a 10. ábra negyedéves bontásban 2019 áprilisától, tehát a Covid-19 indulását megelőző időponttól szemlélteti a forgalom alakulását. Az EU Bizottság ez alapján megállapítja, hogy a folyamatos Covid-19-válság ellenére az EU27 mezőgazdasági és élelmiszer-kereskedelme továbbra is erős maradt, fenntartotta növekedését és vezető szerepét a világban (European Commission, 2021).

A koronavírus gazdasági hatásai Magyarországon is különbözőképpen érintették az egyes mezőgazdasági szakágazatokat és vállalkozásokat. A turizmus és a vendéglátás leállása külföldön és itthon a hotelek, éttermek és kávézók (HORECA-szektor) átmeneti leállítását eredményezte, amely azokat az agrárbeszélőket hozta nehéz helyzetbe, akik zömmel magas minőségű vagy különleges terméket termelő kis- és közepes, illetve családi vállalkozásként ennek a szektornak az ellátására specializálódtak (Vörös-Illés és Lámfalusi, 2021). A korlátozások miatt a koronavírus hatással volt az élelmiszer-vásárlási szokásokra és ellátási csatornákra is. A korlátozások, az otthoni munkavégzés és a digitális oktatás miatt a kiskereskedelem és az online ellátás növekedett. A Covid-19 kistermelőkre való heterogén hatását erősíti meg Benedek et al. (2020). Kiemelik, hogy a kiskereskedők értékesítési csatornáit közül az online és a nagyon személyes (a vásárló vagy a termelő otthonában történő) értékesítés működött hatékonyan. A tömegtermékeket termelő és exportban is érdekelt, főként közepes és nagygazdaságokra kevésbé hatott a válság,

mivel az alapvető élelmiszerek iránti kereslet rugalmatlan és stabil. A koronavírus gazdasági hatásai ellenére a magyar agrár-export és -egyenleg 2020-ban, valamint 2021-ben tovább növekedett, ami stabilitást adott a mezőgazdasági termelőknek és az élelmiszeripari vállalkozásoknak. Érdeemes kiemelni, hogy 2021. január–júliusban az agrár-export 8,0, az agrár-egyenleg 16,9 százalékkal növekedett, ami jól jelzi az élelmiszer-termelés stabilitását és az élénk külpiaci keresletet is.

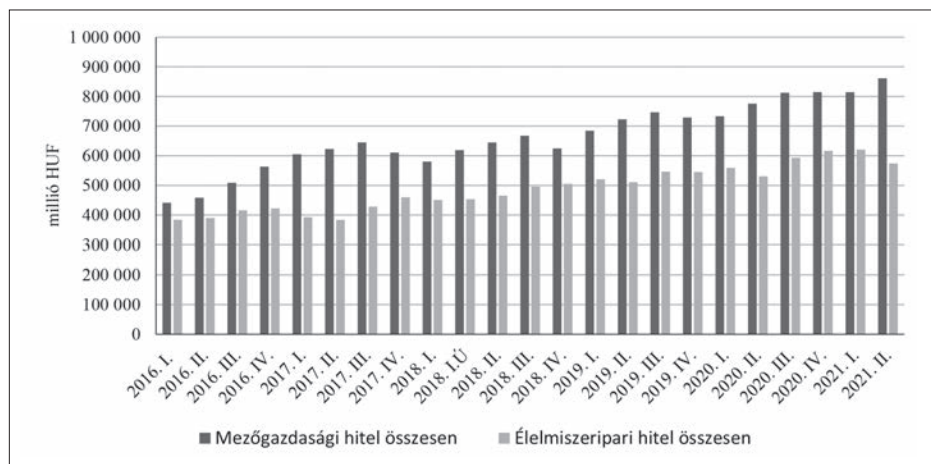
A KSH 2021-ben kiadott 2020-as mezőgazdasági helyzetképe alapján a koronavírus okozta járvány a mezőgazdaság természetes kibocsátására nem volt számottevő közvetlen hatással. Arra elsősorban az év eleji aszály, valamint fagykár, illetve a különböző állatbetegségek (madárinfluenza, sertéspestis) hatottak. Ezt nagyon fontos kiemelni, hiszen a humánegészségügyi pandémia érthető módon elhomályosítja az évek óta létező állategészségügyi problémákat, amelyek összességében most is jelentősen befolyásolták a kereskedelmi folyamatokat, a humánegészségügyi korlá-

tozások mellett. Ezek együttes hatására értékesítési nehézségek jelentkeztek, elsősorban a nemzetközi kereskedelmi akadályok miatt az állati termékek iránti kereslet visszaesett. A mezőgazdaság a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéből 4,0%-kal, a beruházásokból 4,3%-kal, a foglalkoztatásból 4,6%-kal részesedett 2020-ban. A Covid-19 hatására szükségszerűen bevezetett korlátozások (általában) a GDP-re negatívan hatottak. Magyarországon a GDP 2020-ban 4,7%-os volumencsökkenést volt kénytelen elszenvedni a pandémia miatt. A csökkenést elsősorban a szolgáltatások – korlátozásokkal összefüggő – alacsonyabb teljesítménye okozta, de a nemzetgazdaság többi területe, így a mezőgazdaság is (0,3%-kal) „hozzájárult” ehhez.

A Covid-19 hatásai hazánkban is központi beavatkozásokat tettek szükségessé. A gazdaság finanszírozásához kapcsolódóan a hitelezési moratórium és az új központi gazdaságélénkítő források érintik a magyar mezőgazdaságot is. Magyarországon alacsony a mezőgazdasági vállalkozások csődrátája, és a fizetési moratórium alól ki-

II. ábra

Az agrárgazdaság hitelállományának változása ágazatok szerint, 2016. I. – 2021. II. negyedév
(Change in the stock of loans on the agricultural economy by sectors, I. 2016–II. 2021)

Forrás: Agrárminisztérium, 2021

lépők magas száma jellemzi az ágazatot. Az új központi források tekintetében az MNB 2020 áprilisában indította el a Növekedési hitelprogram (NHP) újabb konstrukcióját a hazai kkv-k forráshoz jutásának elősegítése érdekében. Az Agrárminisztérium 2020 áprilisában kamat- és költségmentessé tette az Agrár Széchenyi Kártya folyószámlahitelt, a termelők számára megemelte a hitelgarancia díjához nyújtott költségvetési támogatást, valamint 25 milliárd forintos keretösszegű válságkezelő támogatási programot indított a koronavírus negatív hatásainak ellensúlyozására. Mindezek hatására a mezőgazdaságban is folytatódik a banki külső hitelezés dinamikájának fejlődési tendenciája. A 11. ábra ezt a tendenciát szemlélteti az Agrárminisztérium adatbázisa alapján.

Az agrár-élelmiszeripar esetében 2021 II. negyedévében is fennmaradt az új beruházási hitelek arányának kedvező tendenciája, amely az ágazat hosszú távú finanszírozhatóságának visszaigazolása a bankrendszer részéről (12. ábra), és ez jó jel a szükséges fejlesztésekhez kapcsolódóan. Ez azért is fontos, mert a jövőre nézve mindenképpen szükséges a magasabb hoz-

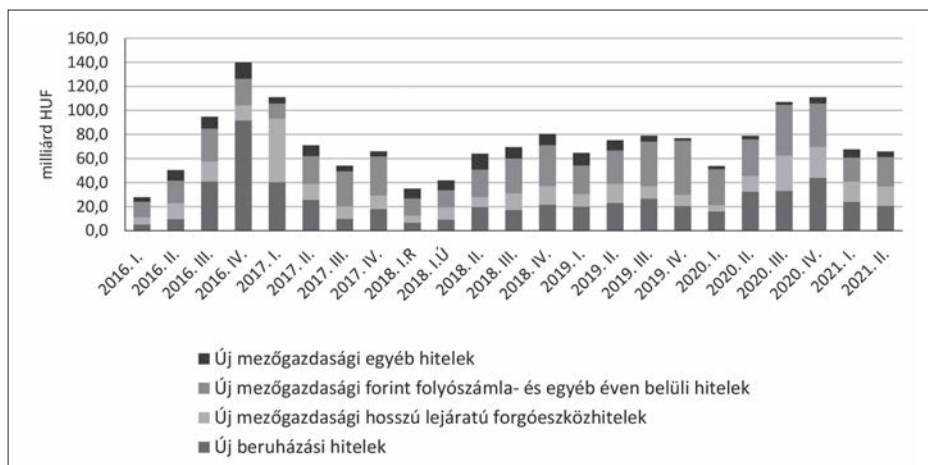
záadott értékű termékek bel- és külpiazi kínálatát bővíteni (Mizik, 2021). A fejlesztés, a hatékonyság, a versenyképesség és a foglalkoztatás kérdései ugyanakkor nem új keletű gondolatok a magyar mezőgazdaságban (Údovecz, 2014). A versenyképesség akkor javítható, ha élünk az innovációkban rejlő lehetőségekkel, az új technológiák adta előnyökkel, a tudomány eredményeinek adaptálásával (Kapronczai et al., 2021). Ezek szükségességére a Covid-19 is rámutatott.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Covid-19 az emberi életre jelent veszélyt, így az élet védelmének elsődleges célja a járvány leküzdése. Ugyanakkor az életszínvonal megőrzése, a szociális válság elkerülése és az alapvető szükségletek biztosítása érdekében fontos a gazdaság stabil működésének megőrzése is. A mezőgazdaság szerepe pedig a pandémia időszakában is kiemelkedő, mivel a lakosság ételmezésében központi szerepet játszik.

A kutatás során a szerzők a Covid-19-világjárvány hatását vizsgálták a mezőgazdasági ágazatban a nemteljesítő hitelek

12. ábra
A mezőgazdaság új hiteleinek hitelcél szerinti megosztása, 2016. I. – 2021. II. negyedév
(Breakdown of new loans to agriculture by credit purpose, I. 2016–II. 2021)

alakulására az EU-ban és hazánkban. Az analitikus trendvizsgálat eredményei kimutatták, hogy a Covid–19 időarányos hatásai nem zavarták meg az NPL alakulásának évek óta tartó kedvező tendenciáját. A mezőgazdasági ágazat alkalmazkodott a válság keresleti oldalát érintő hatásaihoz. Az élelmiszer-vásárlási, fogyasztási szokások változása erősítette a kiskereskedelem és a rövid ellátási láncok szerepét, teret nyert az agrár-élelmiszeripari termékek online forgalmazása is. A nemzetközi kereskedelem rövid időn belül helyreállt, ami keresleti oldalról kedvezően érintette az exportorientált magyar mezőgazdaságot.

Az alacsony NPL-ráta az EU-ban és hazánkban jó előjel a gazdaság külső banki finanszírozhatóságának szempontjából. A magyar mezőgazdaság stabilitását tükrözi, hogy csökken a moratóriumban lévő hitelállomány, és a banki külső finanszírozhatósága is stabil maradt a válság alatt. A Covid–19 rámutatott az alkalmazkodási képesség, a hatékonyság és versenyképesség fontosságára, így mind a vidék, mind a mezőgazdaság tekintetében folytatni kell a versenyképességi fordulat elérésére tett erőfeszítéseket. A kutatás eredményei a piacok érzékenységére is rámutatnak, ezért a Covid–19-hatások vizsgálatának folytatását javasolják a szerzők.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Agrárminisztérium (2021). *Agrárgazdasági hitelezési adatok*. Letöltve 2021. szeptember 1. <https://agrarstatistika.kormany.hu/agrargazdasag-hitelei2>
- Benedek, Zs., Balogh, P. G., Baráth, L., Fertő, I., Lajos, V., Orbán, É., Szabó, G. G. és Nemes, G. (2020). Kistermelői sikerek a COVID-19 járvány első hullámában: a személyesség szerepe az értékesítésben. *Statistikai Szemle*, 98(12), 1398–1415. <https://doi.org/10.20311/stat2020.12.hu1398>
- European Central Bank (2021). *ECB publishes supervisory banking statistics for the first quarter of 2021*. Letöltve 2021. szeptember 1. <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2021/html/ssm.pr210708~931b566c41.en.html>
- European Commission (2017). *Communication to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Completing the Banking Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017DC0592>
- European Commission (2018). *Commission measures to address the risks related to NPLs*. https://ec.europa.eu/info/publications/180314-proposal-non-performing-loans_en
- European Commission (2019). *Fourth progress report on the reduction of non-performing loans (NPLs) and further risk reduction in the Banking Union*. https://ec.europa.eu/info/publications/190612-non-performing-loans-progress-report_en
- European Commission (2020a). *COVID-19: Commission presents guidelines for border measures to protect health and keep goods and essential services available*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_468
- European Commission (2020b). *Questions and Answers: Tackling non-performing loans to enable banks to support EU households and businesses*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_2376
- European Commission (2021). *Monitoring EU agri-food trade: developments January-April 2021*. Letöltve 2021. szeptember 1. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade_apr2021_en.pdf
- European Council (2017). *Council conclusions on Action plan to tackle non-performing loans in Europe*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/07/11/conclusions-non-performing-loans/>

- European Council (2020). *Increased support for EU farmers affected by the COVID-19 crisis: Council adopts exceptional measures*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/06/24/increased-support-for-eu-farmers-affected-by-the-covid-19-crisis-council-adopts-exceptional-measures/>
- FAO (2020). *The state of agricultural commodity markets*. Rome, 2020. Letöltve 2021. szeptember 1. <http://www.fao.org/publications/soco/en/>
- Halmi, P. (2021). Konvergencia versus divergencia? Kríziskezelés és kilábalás az európai unióban. *Külgazdaság*, 65(1–2), 45–48. <https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.1-2.45>
- Kapronczai, I., Szűcs, I., Goda, P., Potori, N. és Bedő, Z. (2021). Stratégiai elemek az agrárgazdaságban I. – Fókuszban a hatékonyság és a versenyképesség. *Agro Napló*, 25(5), 16–20.
- Kerékgyártó Gy-né., L., Balogh, I., Sugár, A. és Szarvas, B. (2017). *Statistikai módszerek és alkalmazásuk a gazdasági és társadalmi elemzésekben*. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630598996>
- Kocziszky, Gy. (2020). Megújulás vagy amnézia? Mit tanulhat a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitika a pandémia által előidézett globális gazdasági válságból? *Erdélyi Társadalom*, 18(2), 9–18. <https://www.erdelyitarsadalom.ro/files/et37/et-bbu-37-01.pdf>
- KSH (2020a). *Mezőgazdaság teljesítménye 2020*. Letöltve 2021. szeptember 1. <https://www.ksh.hu/mezogazdasag>
- KSH (2021). *Helyzetkép a mezőgazdaságról*. Letöltve 2021. szeptember 1. <https://www.ksh.hu/mezogazdasag>
- Mizik, T. (2021). A magyar élelmiszer-gazdaság „válságteljesítménye”. *Gazdálkodás*, 65(3), 209–223. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.312083>
- MNB (2021a). *Pénzügyi Stabilitási Jelentés*. Magyar Nemzeti Bank, 2021. június.
- MNB (2021b). *Hitelezési folyamatok*. Magyar Nemzeti Bank, 2021. március.
- MNB (2021c). *Hitelezési felmérés*. Magyar Nemzeti Bank, 2021. május.
- Udovecz, G. (2014). Gondolatok a „Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban” című vitacikkhez. *Gazdálkodás*, 58(5), 481–487.
- UN UNCTAD Global Trade (2021). *World trade rebounds to record high in Q1 2021*. Letöltve 2021. szeptember 1. https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d2_en.pdf
- Vörös-Illés, I. és Lámfalusi, I. (2021). Az élelmiszer-termelés pénzügyi eredményei a Covid-19-pandémia első évében. *Gazdálkodás*, 65(5), 397–412. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.65.5.t.pp_397-412
- WTO (2020). *World Trade Statistical Review, 2020*. Letöltve 2021. szeptember 1. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts20_toc_e.htm

Summary

EXAMINING THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON THE TREND OF NON-PERFORMING LOANS

By: Zöldréti, Attila – Herczegh, András – Zöldréti, Szabolcs – Páll, Zsombor

Keywords: financial regulation, external financing of agriculture, epidemic, time series analysis, payment moratorium

JEL: G18, Q14, Q17

The European Union's institutional framework is paying particular attention to the prevention and management of non-performing loans (NPLs) in the interests of financial stability. As a result of a deliberate and planned strategy involving all stakeholders, the non-performing loan ratio has now fallen dramatically in the European Union and has reached a historic low in Hungary. The aim of this study is to examine the impact of COVID-19 on NPLs in the EU, with a particular focus on the domestic agricultural sector. The authors hypothesize that the trend in the NPL rate has not been significantly affected by the COVID-19 epidemic, neither in the EU in general nor in the domestic agricultural sector. The research uses longitudinal (trend analysis) and cross-sectional study methods to confirm the validity of the hypothesis. The results also show that COVID-19 affected different sectors differently, but that the agricultural sector - after temporary disruptions - responded resiliently and with good results in both the EU and Hungary,

which, alongside central interventions, played a role in keeping the sector's NPL levels low. Central measures at EU level and in Hungary have helped to maintain financial stability. The successful adaptation of the domestic agricultural sector to the situation caused by COVID-19 is also demonstrated by its leading role in the return to market conditions from the payment moratorium imposed under COVID-19, which coincides with the recommendations of the EU and domestic banking supervisors. The results of the study suggest further progress in external bank financing for the development of domestic agriculture. However, the epidemic is not yet over and further monitoring and analysis of the impact of COVID-19 remains reasonable.